

UDK 811.163.6:316.622

Mira Krajnc Ivič

Filozofska fakulteta v Mariboru

JEZIKOVNO-VEDENJSKI VZORCI OPRAVIČEVANJA V SLOVENŠČINI

Prispevek skuša z zbranim gradivom o jezikovnih (in vedenjskih) vzorcih opravičevanja pokazati na večfunkcijskost dvogovornih dejanj kot eno od temeljnih predpostavk za ustvarjanje koherence v dvogovoru in tako opozoriti na neustrezno razumevanje opravičila kot dejanja s prevladujočo zgolj povezovalno funkcijo.

The article aims to show, on the selected material of linguistic (and behavioral) patterns, a multi-functionality of dialogic acts as one of the basic suppositions for creating coherence in the dialogue. This should shed light on the inappropriate understanding of the apology as an act in which a merely phatic function is dominant.

Ključne besede: dvogovor, dvogovorno dejanje, tvorčeva namera, opravičevanje, slovenščina, diskurz

Key words: dialogue, dialogic act, author's intent, apologizing, Slovene, discourse

1 Z izrekanjem, tj. jezikovno izrazitvijo (komu) česa/o čem, opravimo določeno govorno dejanje, ki je najmanjša temeljna sporočajska enota. Ta ni definirana le z ilokucijsko močjo, nanašanjem idr. ubesedenim jezikovno in/ali sporočenim nejezikovno, temveč je odvisna tudi od trenutnih in splošnih okoliščin konkretnega prostora in časa, zato bi za to enoto morda bilo ustrežnejše poimenovanje dvogovorno dejanje. Pri določanju vrste dvogovornega dejanja je potreben razmislek o okoliščinah in njihovi zadovoljitvi, pogojih in pravilih tvorjenja dvogovornega dejanja (npr. Searleovi pogoji posrečenosti), jezikovnih – tu je mišljeno tudi sobesedilo – in poljezikovnih značilnostih izrečenega. Lahko bi rekli, da je treba pravilno prepoznati in interpretirati kontekstualizacijske namige, ki indicirajo okvir, v katerem naj bi interpretirali izrek, oz. namigi spodbujajo zaželene interpretacije izrečenega in izključujejo druge. Pri tem izrečeno, sporočeno¹ ni stvar motivacije, ampak dvogovorne strategije, tj. načina postopnega uresničevanja tvorčeve namere (Müllerová 1999: 44), zato lahko že na videz minimalne razlike izrečeno, sporočeno bistveno spremenijo, npr. *Jutri pridem in Obljubim, da jutri pridem*. Izvajalniški glagol *obljubiti* tu jasno streže »posebnemu smotru narediti, da je eksplicitno /.../ katero delo izvajamo, ko formuliramo izrek« (Kunst Gnamuš 1994: 191). Ker je »govorec avtentični razlagalec ilokucijske namere, naslovnik pa le perlokucijskega učinka« (p. t.), sta navedena izreka lahko interpretirana enako. Navedeno bi lahko potrdili z že omenjenimi kontekstualizacijskimi namigi, udeležencem izkušnjami in s trditvijo M. Stubbsa, da je »v življenju večina izrekov že bila izrečena. Velik del pogovarjanj je bolj ali manj mehaničen, rutinski. Za jezik sta bolj kot kreativnost pomembni stereotipičnost in standardizacija v jezikovni rabi, pomembna je torej ritualizacija človekovega vedenja« (Stubbs 1983: 155). Ustaljenost rabe določenih jezikovnih in nejezikovnih sredstev kažejo jezikovni in vedenjski

¹ Del tvorčeve strategije je tudi odločitev, kaj sporočiti jezikovno in kaj nejezikovno.

vzorci. Ti vzorci se v konkretnem komunikacijskem stiku uresničujejo kot dvogovorne sekvence ali dvogovorne pasaže.²

2 Jezikovno-vedenjski vzorec opravičevanja³ je tako lahko sestavljen iz enega dvogovornega dejanja [1] ali iz več teh dejanj [23] in je del dvogovora⁴ oz. sporočila, nastalega med interakcijo. Z vidika teorije govornih dejanj pogoji za uspešno izvedbo opravičila⁵ na prvi pogled opredeljujejo opravičilo le kot dvogovorno dejanje s povezovalno funkcijo, torej kot ekspresiv, ki izraža razna duševna stanja in ne pozna smeri prilagajanja med besedami ter resničnostjo (Schiffirin 1995: 57; Verschueren 2000: 44).⁶ Temeljna namera je vzpostaviti vljuden, harmoničen odnos v času trenutnega skupnega bivanja s soudeležencem, kar je sicer posledica komuniciranja kot težnje k zblizovanju.⁷ Smiselno se zdi tudi vprašanje, kaj ima tvorec v sporočanjski zavesti oz. katere sestavine sproži in jih kasneje na nek način ubesedi (npr. Wierzbicka 2004 in Lakoff 2001).

Zgled 1

*Joj, oprusti, šele zdaj sem pogledala meje.*⁸

2.1 Z vidika teorije govornih dejanj pri nas zasledimo opredeljevanje opravičila npr. S. Hudej v prispevku *Uspešnost uresničevanja tvorčevega namena v šestih besedilnih vrstah* in pri O. Kunst Gnamuš v monografiji *Govorno dejanje – družbeno dejanje*.

² Sekvenco tvorita vsaj ena spodbudna in ena odzivna replika, pasažo pa vsaj ena sekvenca, ki se nanaša na isti predmet govora oz. isto temo.

³ Prispevek prikazuje nekatere jezikovno-vedenjske vzorce opravičevanja, ki so lahko opravičilo, torej dvogovorno dejanje oz. izrek, s katerim se kaj neposredno opravičuje, ali pa tvorec le z dejanji priznanja, obžalovanja, pojasnjevanja od naslovnika pričakuje, da bo storjeno in/ali izrečeno interpretiral tudi kot opravičilo. Termin opravičilo, torej ne pomeni le pismene izjave, s katero se kaj opravičuje, ampak neposredni, primarni jezikovno-vedenjski vzorec opravičevanja.

⁴ Za obojesmerne (simetrične, neuradne) ožjeinteresne (zasebne) dvogovore, npr. pogovori med zakoncema, družinskimi člani, prijatelji, pa tudi za nekatere enosmerne (asimetrične, uradne) ožjeinteresne dvogovore, npr. razgovori s sodelavcem, bi posplošeno lahko trdili, da se pravzaprav nikoli ne končajo oz. se končajo z dokončno ločitvijo, razhodom med udeleženci (glej zgled 23).

⁵ Pogoji za posrečeno dvogovorno dejanje so razdeljeni na sporočanjско-filozofske enote, ki so pri opravičilu tvorčevo dejanje (propozicijski pogoj), ki je po tvorčevih predvidevanjih neugodno za naslovnika (pripravljalni pogoj), zato tvorec z opravičilom želi vzpostaviti/ohraniti dober odnos z naslovnikom (bistveni pogoj), tvorec obžaluje storjeno dejanje (iskrenostni pogoj) (Schiffirin 1995: 54–57).

⁶ Drugi razredi govornih, dvogovornih dejanj glede na tvorčevo namero, kot jih ločuje Searle, so še reprezentativni, komisivi, direktivi, ki izražajo željo, prilagajajo resničnost besedam in veljajo za poskus, da tvorec pripravi naslovnika do tega, da stori, kar želi tvorec; v zelo omejenih okoliščinah so realizirani z velelnikom oz. izvajalniškim glagolom, in deklarativi, ki prilagajajo besede resničnosti in resničnost besedam, tj. povzročijo spremembe v resničnosti.

⁷ Soudeleženčeva tišina, molčečnost lahko pomeni alarm ali nevljudnost. Prekinitev tišine je tako prvo dejanje vzpostavljanja skupnega.

⁸ V prispevku navedeni zgledi so a) del gradiva, zbranega za moje doktorsko delo, b) objavljeni v medijih in drugih javnosti namenjenih publikacijah, c) zapisani po spominu, č) deli zapisanih sporočil, ki sem jih zapisala ali brala in d) zgledi, ki jih v svojem prispevku navaja R. T. Lakoff (Lakoff 2001).

2.1.1 S. Hudej sicer prikazuje pojmovanje besedilnih vrst, a »z vidika funkcije, prepoznane glede na tvorčev namen in vlogo, ki jo posamezno besedilo uresničuje« (Hudej 2002: 63). Tako izhaja iz Searleove delitve govornih dejanj: prikazovalna/reprezentativna; pozivna/direktivna, povezovalna/ekspresivna, zavezovalna/komisivna, izvršilna/deklarativna, dodaja pa razsojevalno-razodevalno vrsto besedil. Za prispevek so zlasti zanimive opredelitve pozivnih, povezovalnih in izvršilnih besedil. Prvo, pozivno opredeljuje z besedami: »Tvorec želi, da bi naslovnik nekaj naredil, ravnal na določen način, opravil neko dejanje ali zavzel določeno stališče.« (Hudej 2002: 66), drugo, povezovalno: »Tvorec si prizadeva vzpostaviti ali ohraniti osebni stik z naslovnikom. Naslovnik mora prepoznati njegovo razpoloženje, duševno stanje in naravnost /.../ tvorec mora z besedilom pridobiti zaupanje.« (isto: 70), in tretjo, izvršilno: »primernemu oz. pooblaščenemu tvorcu v ustreznih okoliščinah uspe ustvariti neko novo stvarnost.« (isto: 72).⁹

2.1.2 Kot neke vrste povezovanje Jakobsonove¹⁰ in Searleove delitve lahko razumemo razvrstitev govornih dejanj O. Kunst Gnamuš (1984: 66) glede na sporočilno vlogo. Avtorica ločuje med predstavitevno, usmerjevalno, zavezovalno, izrazno, estetsko-oblikovalno in metajezikovno sporočilno vlogo.

2.1.3 Natančno branje opredelitev posameznih razredov dvogovornih dejanj pokaže, da tvorec z opravičevanjem daje naslovniku vedeti, da želi, da ta opravi določeno dejanje, tj. tvorcu opraviči, zato se zdi, da gre tvorcu lahko le za ohranjanje in vzpostavljjanje stika [2], lahko pa mu je zelo pomembno, da mu naslovnik storjeno dejanje opraviči [3].

Zgled 2¹¹

Spoštovani gospod Vodnik!

⁹ Glej tudi Bešter 1994: 8.

¹⁰ Merilo ločevanja je funkcija jezika glede na konstitutivne dejavnike govornega dogodka (Jakobson 1996: 149–159). Jakobsonova delitev izhaja iz Bühlerjevega modela jezikovnega znaka. Poleg te se pojavljajo seveda še druge delitve, npr. Hallidayeva (Skubic 2005: 78; Nuyts 1992: 42), Hymesova (Nuyts 1992: 40). Tu naj izpostavim Nuytsovo delitev funkcij jezika (Kunst Gnamuš 1994a: 54–55, Nuyts 1992: 60), ki Jakobsonovo delitev s šestih funkcij zreducira na štiri, saj Nuyts zagovarja stališče, da so pri komuniciranju vedno prisotni štirje dejavniki: nanašajski okvir (*the frame of reference*), namera (*intention*), družbena razmerja (*social relationship*) ter mizanscena, oz. konkretna prostor in čas govornega dogodka (*setting*). Tako 1) jezik dovoljuje jezikovnemu uporabniku, da le-ta naredi izbrani del dejanskosti relevanten za sporočanski položaj; govorimo o informacijski (*informative*) funkciji, 2) jezik dovoljuje jezikovnemu uporabniku, da zasleduje svoje namere z upovedenjem relevantnega dela dejanskosti; govorimo o namernostni (*intentional*) funkciji, 3) jezik dovoljuje jezikovnemu uporabniku, da v skladu s pravili in obstoječimi normami oblikuje interakcijo z ozirom na medosebno in družbeno razmerje med udeleženci interakcije; govorimo o socializacijski (*socializing*) funkciji, in 4) jezik dovoljuje jezikovnemu uporabniku, da deluje v skladu s specifičnimi značilnostmi konkretnega govornega dogodka; govorimo o kontekstualni (*contextualizing*) funkciji. Tako Nuytsova delitev omogoča vključevanje delitve razredov govornih dejanj: v okviru namernostne funkcije lahko interpretiramo različne tvorčeve namere.

¹¹ Izbrano besedilo M. Bešter (1994: 28) navaja kot zgled opravičila.

V imenu dr. Janeza Drnovška, predsednika Vlade republike Slovenije, se Vam zahvaljujem za poslano vabilo na finalno tekmo evropskih klubskih prvakov v košarki. Žal se je predsednik zaradi nujnih obveznosti ne bo mogel udeležiti, želi pa Vam veliko športne sreče in Vas lepo pozdravlja.

*Šef Kabineta predsednika Vlade RS
Marjan Dornik*

Zgled 3

Tvorec: Opravičujem se za zamudo, iskala sem /.../

Naslovnik: Opravičilo ni sprejeto.

Možen, pričakovan, zaželen odziv na opravičilo je zavrnitev [3] ali sprejetje [4], z zadnjim prvotni naslovnik, sedaj tvorec, pravzaprav izvrši dejanje in spremeni dejanskost. Ta smer prilagajanja je značilna tudi za pozivna dvogovorna dejanja, a ne za povezovalna.

Zgled 4

Tvorec: Oprostite. Malo sem /.../

Naslovnik: Nič hudega.¹²

2.2 Možne odgovore na vprašanje, kaj ima tvorec v sporočanjski zavesti, sem iskala s semantičnega vidika pri A. Wierzbicka (2004) in pri R. T. Lakoff (2001). Slednja na primeru opravičevanja skuša pokazati na nujnost interdisciplinarnega analiziranja dvogovornih dejanj.

2.2.1 Anna Wierzbicka (2004: 148) pri semantični analizi pomenov (*meaning*) leksemov, torej tudi pomenov glagolov govornih dejanj, npr. *opravičiti/opravičevati*, izhaja iz povezovanja klasičnega in prototipičnega načina razvrščanja pomenov. Glagola *opravičiti, opravičevati (apologize)* tako vsebujeta sestavine: (*Pravim, da*) *sem naredil¹³ nekaj, kar ti (lahko) povzroča kaj neprijetnega* (Wierzbicka 2004: 174–175).¹⁴ V

¹² Opravičilo je sprejeto z ustaljeno elipso, ki kaže na upoštevanje Leechevega vljudnostnega načela, tj. maksime odobravanja in hkrati izkoriščanje Griceovega sodelovalnega načela, tj. maksime kakovosti. V prispevku zaradi morda večje preglednosti sicer ločujem med posrednim in neposrednim, primarnim izražanjem tvorčeve namere, vendar se bolj približujem Heringerjevemu (Heringer 2001: 35) stališču, da pravzaprav ne obstaja meja med eksplicitnim in implicitnim. So le prehodi v smislu, da je neko razumevanje običajno, ker temelji na ustaljeni in razširjeni rabi znakov, ali da je nek smisel zanesljivejši do te mere, če je odjem verjetnejši oz. ga imamo za verjetnejšega.

¹³ A. Wierzbicka (2004: 9) pojasnjuje pomen posameznih leksemov z jezikovnimi sredstvi, poimеноvanimi semantični primitivi (*semantic primitives*). Njihova pomenska vrednost je blizu neskončno oz. ti leksemi so visoko na pomenski piramidi (Vidovič Muha 2000: 46–47, 60), npr. *kaj, kar, delati*.

¹⁴ Definicije pomenov leksemov se med jeziki razlikujejo. Kot zgled A. Wierzbicka (2004: 215) pojasnjuje pomen pridevnika *srečen* v angleščini in poljščini. V angleščini navedeni pridevnik pomeni »da X čuti nekaj: včasih oseba razmišlja takole: nekaj dobrega se mi je zgodilo, to sem si želel, trenutno si nič več ne želim; zaradi navedenega načina razmišljanja ta oseba čuti nekaj dobrega. X čuti nekaj temu podobnega.« (p. t.) V poljščini pa navedeni pridevnik pomeni »da X čuti nekaj: včasih oseba razmišlja takole: nekaj zelo dobrega se mi je zgodilo, to sem si želel, sedaj je vse super/dobro, sedaj si ničesar več ne bi mogel želeli;

slovenščini bi glagola *opravičiti*, *opravičevati* v smislu ubesedenja načina razmišljanja, torej tega, kar ima tvorec v zavesti o okoliščinah, ko izreče ta glagola, pojasnili na sledeči način:

1. Pravim ti, da vem, da veš, da sem povzročil stanje, ki te neprijetno prizadeva.
2. Pravim ti, da moj namen ni bil, da bi te prizadel, zato mi je žal, da (je možnost, da) te je prizadelo.
3. Pravim ti, da vem, da ti mene ne bi hotel prizadeti.
4. Pravim ti, da bi rad, da to ne bi povzročilo, da se odvrneš od mene.

2.2.2 Robin T. Lakoff (2001: 205) s semantičnega vidika kot tipične sestavine opravičevanja navaja naslednje predpostavke:¹⁵ a) tvorec (ali kdo pod njim) je odgovoren za dejanje, b) to dejanje je glede na tvorčeva predvidevanja neugodno za naslovnika, c) tvorec to dejanje obžaluje, č) zato se zaveže, da ga ne bo več naredil, d) tvorec bi lahko ravnal drugače. Opravičevanje primerja z zagovorom ali s pojasnilom in ugotavlja, da vsaj ena od teh predpostavk manjka. Pri zagovoru tvorec zanika odgovornost [5] ali zmožnost za drugačno ravnanje [6]. Pri pojasnilu prevzame tvorec odgovornost za storjeno dejanje, vendar zanika, da bi bilo storjeno dejanje neugodno, če je primerno razumljeno [7]. Za pojasnila navaja, da koristijo tvorcu, opravičevanje pa naslovniku. Za opravičevanje je najprej torej nujno priznanje ravnanja, dejanja, ki je lahko neugodno za naslovnika.

Zgled 5

Ona je rekla, da naj to naredim.

Pa saj to vsi počnejo.

Zgled 6

Bil si nedosegljiv.

Zgled 7

To (oz. X) sem storil v tvoje dobro.

2.3 Že za opravičevanje tipične predpostavke – pa tudi navedeni zgledi – kažejo, da je za razmerje med udeleženci značilen konflikt, ki se lahko ob nesprijetju opravičila stopnjuje. Udeleženca sta v osnovi dva »'jaz/a', ki opravlja/ta/ delo« (Kunst Gnamuš 1994: 191): jaz, ki se opravičujem, tj. izražam zahtevo, prošnjo po opravičenju, in jaz, ki imam moč, da zahtevi, prošnji ugodim. Tako predstavljata dve potencialno sprti strani: stran A predstavlja tvorec oz. tisti, ki je storil / bi moral storiti / naj bi storil / bo storil neko dejanje, neugodno za stran B, tj. naslovnika, ki je lahko množičen.

zaradi navedenega načina razmišljanja, ta oseba čuti nekaj zelo dobrega. *X čuti nekaj temu podobnega.*« (p. t.). Citirani pojasnili se razlikujeta v sestavinah: '*sedaj je vse super/dobro*', 'nekaj zelo dobrega se mi je zgodilo' in '*sedaj si ničesar več ne bi mogel želeli*'«.

¹⁵ Sledimo lahko Ducrotovi (1988: 20) opredelitvi predpostavke kot nekaj, kar pripada udeležencema komunikacijskega stika in se razlikuje od postavke, za katero je odgovoren tvorec, in podmene, ki je prepuščena naslovniku.

Če tvorec predvideva, da bo zgolj s posrednimi vzorci opravičevanja pripravil naslovnika, da mu storjeno opraviči, prenese odgovornost za interpretacijo izrečenega, sporočenega in s tem psihološko breme na naslovnika. Sicer pa določeno psihološko breme pri opravičevanju nosi tudi tvorec, zato ni presenetljivo obilje lahko tudi nejasnih posrednih vzorcev opravičevanja [11].

Zgled 8

*Lahko samo še nekaj ...*¹⁶

Pacient: »Ja, no na na na kontrolo bi mogo prit, ste mi rekli, sicer sem zamudil malo.«

3 Tako primarni, neposredni kot tudi posredni jezikovno-vedenjski vzorci opravičevanja so, kot to velja tudi za druge vzorec, odvisni od sporočanjskih okoliščin,¹⁷ zaradi česar kulturno in socialno variirajo: vzorec, oblikovan skladno s pravili določene (družbene) skupine lahko da ne doseže želenega učinka, če je soudeležene član druge (družbene) skupine, vzorec opravičevanja za enako neugodno vedenje med družinskimi člani je drugačen od vzorca opravičevanja v javnosti. Tako je R. T. Lakoff (Lakoff 2001: 209) mnenja, da med intimnimi partnerji opravičevanje ni potrebno, je pa zahtevano v manj domačih in zaupnih razmerjih, kjer sta medmetno rabljena oz. ustaljeni elipsi z *v redu* ali *okej* naslovnikov znak sprejetja opravičila. V uradnih, enosmer- nih ožjeinteresnih položajih, npr. v sodnih procesih, pa je potreben tudi pisni odziv. Tako R. Lakoff (p. t.) razmerje med obliko in funkcijo jezikovno-vedenjskega vzorca opravičevanja označi kot razmerje, v katerem velja »eden za vse in vsi za enega«.

3.1 Pa vendar so nekateri jezikovno-vedenjski vzorci opravičevanja pogostejši, običajnejši od drugih. V primarnem, neposrednem jezikovno-vedenjskem vzorcu opravičevanja se pojavljajo glagoli *opravičiti*, *opravičevati*, *upravičiti*, *upravičevati*, *oprostiti*, morebiti še *odpustiti*, ki ga A. Žele (Žele 2008: 268) primerja z glagoloma *opravičiti* in *oprostiti*.

3.1.1 Glagol *opravičiti* kot izvajalnik, ki pomeni hkrati poziv, torej *opravičim se*,¹⁸ napove dejanje (glej Škrabec 1995: npr. 428), ki bo razložilo, pojasnilo ravnanje, dejanje, nerazumljivo, žaljivo, zato da bi tvorec dokazal svoj prav in s tem, torej z navedbo vzrokov, naredil, da je ravnanje, dejanje, razumljivo, možno, da o storjenem dejanju, ravnanju tvorca preneha negativno mnenje. Z glagolom *opravičevati* tvorec poimenuje trenutno dejanje, torej navajanje vzrokov za dejanje, ravnanje, ki je po tvorčevem mnenju neprijetno za naslovnika.¹⁹ Omenjena glagola sta lahko rabljena

¹⁶ Navedeno je hkrati prošnja in opravičilo, zdi se, da se tvorec zaveda, da je njegova želja neugodna za naslovnika, a vendar si želi, da bi naslovnik dejanje storil, zato se vnaprej posredno opravičuje.

¹⁷ Za ženske D. Tannen (Lakoff 2001: 212) ugotavlja, da uporabljajo *Žal mi je* kot blažilnik (*smoother*) za težke trenutke, kar je za moške manj verjetno.

¹⁸ Glagol je rabljen v prvoosebni obliki tvornega povednega sedanjika.

¹⁹ Več o glagolskem vidu glej npr. Škrabec (1994: 298–300; 1995: npr. 177, 412–414, 428, 436–438) in Korošec 1972: 202–215.

tudi neizvajalniško, torej z njima tvorec le opisuje referenčno dejanje. Razlikovali naj bi ju od glagolov *opravičiti* in *opravičevati* (Vidovič Muha 1968: 4). Ta glagola A. Žele (Žele 2008: 433) primerja z glagolom *utemeljiti*, saj pomenita 'z navedbo oz. z navajanjem razlogov si pridobiti, prilastiti pravico do česa' (SSKJ; Vidovič Muha 1968: 4). Glagol *oprostiti* v velelniku pomeni 'narediti – po A. Žele (Žele 2008: 271) razbremeniti, osvoboditi, pomilostiti, odpustiti –, da preneha negativni odnos do tvorca zaradi storjenega ravnanja, dejanja' (SSKJ).

3.1.2 Na skladenjski ravni²⁰ lahko vzorci opravičevanja kažejo na tvorčevo težnjo oddaljiti se od izrecnega poimenovanja namere, zato so tvorjeni: a) s pogojnikom: *Rad bi se opravičil*, b) z naklonskim glagolom: *Želim se opravičiti*, ali členkom *naj* in glagolom *opravičiti* kot določilom [9], c) z izglagolsko tvorjenim samostalnikom: *Mislim, da ti dolgujem opravičilo*; *Čutim, da sem ti dolžan opravičilo*; *Zdi se mi, da bi bilo opravičilo primerno*. Navedene zglede bi lahko analizirali kot posredne vzorce opravičevanja, saj tvorec lahko da le npr. navidezno priznava²¹ in prevzema ali nakazuje prevzemanje odgovornosti za to dejanje: *Mislim, da sem naredil p*; *Ne bi smel narediti p*, predvideva o naslovnikovem doživljanju neugodnega dejanja, ravnanja: *Verjetno/sigurno/zihér si kar precej/ful/zelo besen/jezen, ker sem naredil p*, zagotavlja, da se dejanje, ravnanje ne bo več ponovilo: ... *in nikoli več ne bom naredil X*.

Zgled 9

A: Naj se vam opravičim za zamudo na jutrišnji seji, saj bomo z vajami končali ...

Tvorec s postavitvijo svoje namere v podredni stavek in z drugimi posrednimi vzorci opravičevanja, ki nimajo vseh za opravičevanje tipičnih predpostavk, prevali odgovornost na naslovnika, da se le-ta odloči, ali je izrečeno, sporočeno pripravljen interpretirati kot opravičevanje in ali bo izrečeno, sporočeno tudi tako res interpretiral ter skladno s to interpretacijo ravnal.

3.1.2.1 V posrednih jezikovno-vedenjskih vzorcih je torej glagol *opravičiti* ali izglagolski samostalnik lahko izpuščen, v ospredje pa je postavljeno sporno dejanje, ki kot da se je zgodilo samo po sebi: *Je pa res hudo, da se je zgodilo p*; *Žal mi je za p*. Kot kažejo zgledi, služijo posredni vzorci različnim funkcijam: od zavrnitve znižanja napačnega dejanja, do konvencionalnega mazanja družbenih koles (povezovalna funkcija), izražanja simpatije (povezovalna funkcija) in formalno javno prikazovanje trenutno »primernih« čustev [10]. Ti vzorci so pogosto pospremljeni z nejezikovnimi sredstvi, npr. s kulturno odvisnim videzom skesanosti [24].

²⁰ »Skladnja nas vljudno oskrbuje s sredstvi, s katerimi se lahko predstavljamo tako, kot si želimo.« (Lakoff 2001: 207).

²¹ O obžalovanju dejanja, ravnanja glej dalje, npr. zgleđa 12 in 24.

Zgled 10²²

Spoštovani naročnik,

Žal se vam oglašam s slabo novico, ki je meni kot prvemu uredniku revije še posebej težko padla – s 1. septembrom smo namreč bili prisiljeni prekiniti izdajanje revije. 77. številka je bila zadnja izdaja revije.

3.2 Pri opazovanju rabe primarnih, neposrednih in posrednih jezikovno-vedenjskih vzorcev opravičevanja se pokaže, da so v nekaterih sporočanjških položajih primerni le kanonični izrecni, neposredni vzorci z glagoli *opravičiti*, *opravičevati*, *upravičiti*, *upravičevati* in *oprostiti*, z medmetom *pardon* ali s prevzetim *sori* oz. *sorry*, izbrano glede na predvidevanja o naslovniku, ki ga lahko da niti ne poznamo. Tako je npr. v kinu, na cesti, ko naredimo in/ali rečemo kaj (komu stopim na nogo ali vprašam po uri, poti idr.) v škodo naslovnika. Za v takih primerih rabljen velelnik glagola *oprostiti* SSKJ navaja, da je rabljen medmetno, s čimer se ne moremo strinjati povsem, saj tvorec glede na sporočanski položaj verjetno pravilno predvidi, da naslovnika vzroki ali razlogi za storjeno dejanje ne bodo zanimali, zato jih izpusti, izrecno pa poimenuje dejanje, ki naj bi ga zanj storil naslovnik. Gre torej za ustaljeno elipso argumenta (Krevs 1997: 177–186).

3.2.1 Nadalje so te okrnjene neposredne oblike opravičevanja tipične za komunikacijske stike, v katerih mora tvorec zaradi subjektivnih vzrokov zavrniti naslovnikovo željo, prošnjo [11].

Zgled 11

Pa me je mene klical, ne, pa je reko, če mam čas. Pa sn reko: »Joj, sorry. Sn v Zagrebu.« – al kje sn pač bil. Pa je klical Simona: »Joj, oprosti. Sn dežurn v bolnici.« Pa mu ni drugega preostalo pa je Gogija klical, pa je on kavče pomagal nosit.

Zgled [11] kaže na večfunkcijskost dvogovornega dejanja²³ opravičevanja, ki je kot zahteva, prošnja po opravičenju pozivno dejanje (*oprosti*) in hkrati kot obžalovanje povezovalno dejanje (*sorry*). Naslovnik (prvotni tvorec) namreč napačno predvideva, da bi tvorec (prvotni naslovnik) neko dejanje lahko opravil. Z vzorcem opravičevanja tvorec (prvotni naslovnik) naslovniku (prvotnemu tvorcu) vljudno pove, da ima napačna predvidevanja. R. T. Lakoff (Lakoff 2001: 202) za tovrstna dejanja navaja, da so ponudbe za ublažitev nameravanega slabega, nepričakovanega ravnanja, dejanja [11, 12] ali izraz naklonjenosti, s katero izražamo simpatije in povezanost, tako je namesto velel-

²² Besedilo kot zgled za posredni jezikovno-vedenjski vzorec opravičevanja je avtentično zapisano. Za razliko od primarnega vzorca tvorec tu ubesedi obžalovanje dejanja, za katerega predvideva, da je neugodno za naslovnika. Torej gre za priznanje in obžalovanje, oboje pa naj bi naslovnik interpretiral kot pojasnilo in morebiti še kot opravičilo, ker se tvorec postavi na položaj, ki naj bi mu omogočal rabo tovrstnega vzorca opravičevanja.

²³ Razredi dvogovornih dejanj se med seboj ne izključujejo, tako so številna dvogovorna dejanja pravzaprav hibridi (Verschueren 2000: 44): z enim dejanjem lahko opravimo več kot eno dejanje hkrati oz. dvogovorna dejanja so večfunkcijska (Schiffirin 1995: 62). To pojasnjuje tudi možnost različnih odzivov na eno samo konkretno dvogovorno dejanje.

nika glagola *oprostiti* pogostejša raba členka *žal*, s katerim tvorec izraža obžalovanje, prevladujoča funkcija dejanja je seveda povezovalna [12].

Zgled 12

Žal mi je, gospe Kovač pa danes ni.

Velelnik glagola *oprostiti*, za katerega SSKJ navaja tudi, da izraža začudenje, nejevoljo, nastopi pravzaprav v funkciji diskurznega usmerjevalca (Schiffrin 1994; Verdonik 2006: 19–36) oz. pravega začetnika (Krajnc Ivič 2004: 132), kot so npr. *poglej, posluš', čuj*, [13].

Zgled 13

Oprostite, tega pa res ne razumem.

Oprosti, to je pa že preneumno.

V dvogovorih se na tem mestu lahko pojavlja tudi medmet *no*, ki kaže na možnost kakršnega koli zapleta. Zato bi lahko tovrstno rabo velelnika glagola *oprostiti* razumeli kot tvorčev način, kako le navidezno odvrniti naslovnikovo sitnost (motenje) in preprečiti neprijetna sklepanja. Tvorec namreč daje vedeti, da tovrstna sklepanja predvideva in da je zato višje od naslovnika, kar je v nasprotju s tem, da naj bi bil tisti, ki se opravičuje, nižje od onega, ki mu je dana naloga/odgovornost, da opraviči. To pomeni, da se konflikt med udeležencema le povečuje [14].

Zgled 14

A: /Nagovor/, *se opravičujem, ampak ... (dejanje p zame kot tvorca ni sprejemljivo)*

B: /Nagovor/ *ne, se ne opravičuješ, temveč/ampak me nadiraš/kritiziraš / mi očitaš ...*

3.2.2 S praviloma neposrednim jezikovno-vedenjskim vzorcem opravičevanja lahko, kot že rečeno, zanikamo [15], da je opravičilo sploh potrebno, kar se kaže tudi v načinu izgovarjanja. Lahko se opravičimo za stvari, ki jih sploh nismo zakrivili [16] oz. za katere ne moremo biti odgovorni [17]. Opravičevanje tako lahko predstavlja sposobnost institucionalne moči, da daje smisle sicer nesmiselnim izrekom, s katerim izrazimo, da se naslovniku priznava, da je do opravičila upravičen, a tvorec (prvotni naslovnik) ni tisti, ki naj bi se opravičil. S takim opravičevanjem se lahko vzpostavlja nerealen občutek inferiornosti tvorca, ki mu naslovnik nalaga preveč odgovornosti. Tu opravičevanje ne vzpostavlja stanja fatičnega,²⁴ ampak afatičnega.

Zgled 15

Prav, opro-os-ti! Ampak ne veš, o čem govoriš.

²⁴ Stanje fatičnega lahko vzpostavlja npr. *Prosim / Ni za kaj / Je že v redu* kot odziv na zahvalo, ki jo je spodbudilo naslovnikovo darilo, namera izrečenega torej ni posredovati sporočilo naslovniku, da ga kaj prosimo, da podarjeno ni nič, da ni problema oz. da je vse v redu (Wierzbicka 2004: 176).

Zgled 16

Oprosti, ampak nisem bil jaz tisti, ki je izgubil ključe.

Zgled 17

Oprosti, da živim/diham/sem ...

3.2.3 Kanonične, ustaljene oblike opravičevanja z izvajalniškim glagolom *opravičiti/opravičevati* so značilne za širšeinteresne govorne dogodke – večinoma takrat nastaja zapisano sporočilo, ki je lahko kasneje prebrano širši javnosti – v katerih tvorec predvidi možnost težav oz. napak pri/v delovanju česa, kar naslovnik uporablja [18].²⁵

Zgled 18

V Microsoft Office Word je prišlo do napake, zato izhod ni mogoč. Opravičujemo se vam za neprijetnost.

Napake so možne in se za njih opravičujemo. (prodajni katalog Aliansa)

Za morebitne tiskarske napake se opravičujemo. (prodajni katalog Baby center)

3.2.4 Potreba po jasnosti in izrecnosti je izrazita tudi v govornih dogodkih, kjer lahko tvorec zaradi nesprejetja opravičila s strani naslovnika nosi posledice v smislu predvidenih sankcij, npr. odpustitev z delovnega mesta, izključitev iz šole, zavrnitev prošnje za pridobitev ustrezne dokumentacije, ki bi omogočila študentovo redno napredovanje, nesprejetje kandidata na razpisano delovno mesto zaradi kandidatove (samovoljne) preložitve načrtovanega datuma razgovora [2, 19, 20, 21]. Z drugimi besedami: za posredni vzorec opravičevanja ni nujno, da bo razumljen kot opravičilo, zato lahko že v samem začetku oteži ali celo onemogoči sodelovanje. Tudi v takih primerih je izrazitejša pozivna funkcija dvogovornega dejanja.²⁶

Zgled 19

Prosim, da opravičite mojemu sinu XY izostanek od pouka ...

Zgled 20

T₁: Dober dan. [Jaz se opravičujem], jaz mam malo nenavadno prošnjo, pa se

N₁: [Dober dan]. Ja.

T₁: opravičujem, ker vas obremenjujem tukaj s svojimi problemi. EE, zdaj, ee, v 4. letnik bi se naj vpisala ...

²⁵ O rabi množine namesto ednine pri izvajalniških glagolih glej O. Kunst Gnamuš (1994: 191).

²⁶ V *opravičujem* kot performativu se »prekrivata dve pragmatični vrednosti, subjektivnost in moč, z besedami opravljati dejanja. Zato so ti izreki pogosti v institucionalnih okoliščinah, kjer jih lahko izrekajo samo pooblaščenec osebe, npr. na sodišču, v cerkvi, na univerzi, v šolah idr.« (Kunst Gnamuš 1994: 192).

Zgled 21

M: Pozdravljeni, izvolte. Midva sma govorila po telefonu, ne.

G: Ja, jaz se opravičujem, ni šlo druge dneve, ampak ena višinska dela sn delau.

M: O jej.

G: /.../ se mi je pa splačalo it, a ne?

M: Veste da, veste da.

3.2.5 Do sankcij – tu so mišljene negativne (čustvene) posledice za odnos med udeležencema, npr. jeza, užaljenost – lahko prihaja tudi med udeleženci obojesmernih (neuradnih, simetričnih) ožjeinteresnih (zasebnih) govornih dogodkov [22, 23], zato se tudi tu kaže potreba po izrecnosti pri opravičevanju.

Zgled 22

R₁: Mimogrede, ne, a veš. Tolk časa še nisem nikoli v življenju človeka čakala.

S₁: Prav.

R₂: Takole, lepo prosim, da se usedete nekje.

S₂: O joj.

R₃: Pa ne morāš zamujat tolk časa, no.

S₃: Oprosti. Ej, ful. Sn bla prepričana, da je moški. A veš, ker moške morāš ...

R₄: Kekse sn ti prnesla, a veš, k sn ti jih zadnič vse pojedla.

S₄: Oprosti, mal sn se zakalkutirala, res.

R₅: Kaj s pa delala – mimogrede.

Iz začetne pasaže pogovora dveh prijateljic, (R) in (S), se vidi, da R soudeleženki S posredno očita, da jo je morala čakati. Teorija konverzacijske analize predvideva sprejetje očitka, ki je lahko vsebovano v opravičilu, kot zaželen, pričakovan odziv, tako udeleženec hkrati opravi dve dejanji. Udeleženkaa S očitek sprejme (S₁), a se zdi, da soudeleženki R to ni dovolj, saj svoj očitek v obliki nasveta ponovi in tako primora soudeleženko S, da se izrecno opraviči (S₃ in S₄).

Zgled 23

Aleš (A) se vrne domov in pridruži Brigiti (B) pri kosilu.

Izrečeno	Interpretacija izrečenega
<i>A: No, da ti povem, zakaj nisem mogel prej.</i>	Izrečeno nakazuje, da Aleš nadaljuje še neizčrpano temo pogovora.
<i>B: (kosi in prikima).</i>	
<i>A: Šefica, ki sem jo vozil zraven, je potem, ko sem te jaz že klical – a ja, pa predavanja so se zavlekla. Kočvarjeva je rekla, da se bodo končala ob pol dveh, pa so se malo čez dve. No, šefica je rekla, da časti, ker ima rojstni dan. Pa nisem mogel ... Jaz sem tak hotel, da bi šli ... Sej tut ti bi ravnala isto.</i>	S pripovedjo o dogodkih, povezanih s storjenim dejanjem, neprijetnim za Brigito, Aleš navaja razloge za to dejanje, torej utemeljuje svoje ravnanje. Njegova pripoved in sklicevanje na druge sta t. i. podpora argumentu <i>nisem mogel drugače</i> . Brigiti skuša dopovedati, da je njegovo ravnanje razumela kot neprijetno, ker ga ni razumela v celoti. Če bi ga, bi tudi sama ravnala drugače.
<i>B: Ja bi.</i>	Brigita izrazi strinjanje z Aleševimi ugotovitvami, vendar ni jasno, ali to pomeni že tudi sprejetje opravičila.
<i>A: Res nisem vedel prej, ko po tem, ko smo že sedeli.</i>	Zato se Aleš posredno opraviči.
<i>B: SMS je.</i>	Brigita Aleševoga opravičevanja ne sprejme, Alešu da vedeti, da ni izkoristil vseh možnosti, da bi jo pravočasno obvestil o dogodkih.
<i>A: Če sem vedel šele potem.</i>	Aleš in Brigita vztrajata vsak pri svojem.
<i>B: Ja, pa SMS bi lahko poslal.</i>	
<i>A: No, oprost.</i>	Da se spor ne bi po nepotrebem (Alešovo izhodišče) stopnjeval, izrecno, z velelnikom glagola <i>oprostiti</i> pozove Brigito, da mu zamudo opraviči.
<i>B: Še razmišljam, a ti naj opravičim ali ne.</i>	Brigita z izrečenim zgolj nakaže, da je sprejela njegov poziv, da pa dejanja, Alešu v prid, še ni pripravljena storiti.

Aleš in Brigita se k tej temi pogovora vračata, nazadnje se vrneta zvečer. Pogovor začne Brigita.

Izrečeno	Interpretacija izrečenega
<i>B: Veš, to ni prav: ti si nardil svoje, jaz pa se ne smem jeziti, če ne – ne smem biti pod stresom, moram paziti kaj jem ...²⁷</i>	Z navajanjem razlogov, zakaj Aleševoga poskusa opravičevanja prej še ni sprejela, ga sedaj sprejme. Torej se tudi sama opravičuje oz. želi pokazati na svoj prav.
<i>A: Saj se bom bolj potrudil, ampak ta teden je res tak.</i>	Aleš ji posredno obljubi, da bo skušal čim manjkrat delovati neugodno za Brigitino, in se ji tako posredno opraviči.

²⁷ Za ustrezno razumevanje analiziranega pogovora je potrebno upoštevati, da je Brigita noseča.

Aleš skuša z oblikovanjem zgodbe, pripovedi konflikt zmanjšati. Brigita njegovo prizadevanje deloma sprejme, saj se mu šele zvečer z navajanjem razlogov za svoje ravnanje in s posredno izraženim opravičilom hkrati opraviči, da ni sprejela njegovega opravičila že prej, in sprejme Aleševo opravičilo.

4 Pri opravičevanju je torej pomembna naslovnikova reakcija, ki jo lahko spremljajo nejezikovna sredstva, npr. stisk rok, objem, klofuta, grd pogled.

4.1 Prav pomen naslovnikovega odziva na tvorčevo opravičevanje oz. tvorčevo dejanje, ki naj bi ga interpretirali kot opravičilo, čeprav gre za obžalovanje, kaže poročanje o širši javnosti namenjenem opravičevanju [24].²⁸

Zgled 24

»Sydney – Papež Benedikt XVI. se je danes opravičil žrtvam spolnih zlorab s strani duhovnikov v Avstraliji in pri tem uporabil najbolj oster jezik doslej. Kot je dejal na maši za avstralske duhovnike v Sydneyju, so takšna dejanja sramotna, storilce pa je treba pripeljati pred sodišče.

Pripravljeni govor je papež prekinil, da se je opravičil. «Tukaj bi se rad ustavil, da priznam sram, ki smo ga vsi čutili zaradi spolnih zlorab mladoletnikov s strani nekaterih duhovnikov in drugih verskih uslužbencev v tej državi,» je dejal papež.

»Resnično mi je žal za bolečine in trpljenje, ki so jih morale prenašati žrtve, in zagotavljam jim, da delim to trpljenje z njimi,» je papež povedal škofom, duhovnikom in semeniščnikom, ki so se zbrali na maši v Sydneyju.

/.../ Kot je povedal tiskovni predstavnik Vatikana Federico Lombardi, je papež spremenil pripravljeno besedilo govora, ki so ga še pred mašo dali novinarjem, in mu dodal svoje besede. S tem je po njegovih besedah dodal govoru »osebno noto« in dokazal, da resnično sočustvuje z žrtvami spolnih zlorab. («<http://www.delo.si/clanek/64022>)

Navedeni zgled v prvi vrsti določa njegova oblika, tj. poročilo o dogodku z značilnim citiranjem oz. reprodukcijo tujega govora za poustvarjanje prvotnega govornega dogodka. Papeževe besede *Resnično mi je žal...*, ki sicer pomenijo priznanje storjenega in so izraz obžalovanja, avtor poročila interpretira kot opravičilo. Posebej je poudarjeno papeževo dejanje *Pripravljeni govor je /.../ prekinil*, s katerim je papež želel pokazati, da je postal tvorec, ne le sporočevalec. Tako je naslovniku želel sporočiti in izraziti pričakovano sočustvovanje in si zagotoviti večjo uspešnost pri doseganju svoje namere. Lahko bi rekli, da poročilo potrjuje večjo težo nejezikovnih znakov pri doseganju tvorčeve namere, saj opravičevanje v nepravih okoliščinah, npr. opravičevanje drugim,

²⁸ Pri nas je bilo v času zbiranja gradiva za prispevek aktualno dogajanje na Onkološkem inštitutu v zvezi z uničeno dokumentacijo dr. M. Auerspergove. Ker v sredstvih javnega obveščanja nisem našla dobesednega navedka opravičila, ampak le poročilo o dejanju (»V.d. generalne direktorice OI Ana Žličar obžaluje dogodek in se v imenu Onkološkega inštituta Ljubljana opravičuje profesor Auerspergovi za nastalo škodo.« so zapisali na OI in dodali, da sta onkologijo ... / <http://24ur.com/novice/slovenija/oi-obzaluje-napak.html/>), sem raje izbrala zgled 23, 24.

tj. ne tistim, ki jih je dejanje prizadelo,²⁹ ali opravičevanje, ki ni pospremljeno z iskrenim izrazom skesanosti, sočustvovanja, ni uspešno. Kaže pa tudi na to, da je sprejetje izrečenega, sporočenega kot opravičevanje odvisno od naslovnika, ki lahko da ima zgolj navidezno možnost svobodnega odločanja o interpretaciji izrečenega, sporočenega.

5 Opravičilo je večfunkcijsko dvogovorno dejanje, jezikovno-vedenjski vzorci opravičevanja, torej jezikovne in/ali nejezikovne realizacije dvogovornega dejanja opravičila, pa so lahko primarni, neposredni, torej taki, ki vsebujejo izvajalniški glagol, in so dejansko opravičilo, ali pa posredni. S temi, posrednimi vzorci tvorec zgolj nakaže, da je izrečeno in/ali sporočeno možno interpretirati kot opravičilo oz. da bi si želel ali da je na položaju, da lahko pričakuje, da bi naslovnik izrečeno in/ali sporočeno interpretiral kot opravičilo. Tudi pri opravičevanju so možna izkoriščanja ustaljenih možnosti ubesedenja tvorčeve namere.

VIRI IN LITERATURA

- John L. AUSTIN, 1990: *Kako napravimo kaj z besedami*. Ljubljana: ŠKUC, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Martina KRIZAJ ORTAR, Marja BEŠTER, Erika KRŽIŠNIK, 1994: *Pouk slovenščine malo drugače*. Trzin: Založba Différent.
- Hans Jürgen HERINGER, 2001: *Lesen Lehren Lernen: Eine rezeptive Grammatik des Deutschen*. Studienausgabe, 2. durchgesehene Auflage. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Sonja HUDEJ, 2002: Uspešnost uresničevanja tvorčevega namena v šestih besedilnih vrstah. *Slavistična revija* 50/1. 61–81.
- Roman JAKOBSON, 1996: *Lingvistični in drugi spisi*. 1. ponatis. Ljubljana: ŠKUC, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. 149–159.
- Mira KRAJNC (IVIČ), 2004: Začetniki oziroma sredstva za vzpostavljanje in ohranjanje stika v komunikaciji. *Jezikosl. zap.* 10/2. 121–136.
- Urška KREVS (BIRK), 1997: Poskus klasifikacije nemških eliptičnih povedi glede na sobesedilo. *Vestnik*. XXXI/1–2. 177–186.
- Tomo KOROŠEC, 1972: Nekateri slovenski nedovršni glagoli v dovršni funkciji. *VIII. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana. 202–215.
- 1998: *Stilistika slovenskega poročevalstva*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Olga KUNST GNAMUŠ, 1984: *Govorno dejanje – družbeno dejanje. Komunikacijski model jezikovne vzgoje*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- 1991: *Sporazumevanje med željo, resnico in učinkom*. Ljubljana: Slovensko društvo raziskovalcev šolskega polja.
- 1994: Performativni glagoli v opisni slovnici slovenskega jezika. *JiS* 39/5. 189–198.
- 1994a: *Teorija sporazumevanja*. 1. natis. Ljubljana: Pedagoški inštitut, Center za diskurzivne študije.
- Olga MÜLLEROVÁ, 1999: Čeština v současné mluvené komunikace. V J. Hoffmannová, O. Müllerová: *Dialog v češtině*. München. 40–54.

²⁸ R. T. Lakoff (Lakoff 2001: 208–209) kot primer navaja poskuse opravičevanja Billa Clintona zaradi afere z Moniko Lewinsky. Kot je znano, se je Clinton Američanom najprej opravičeval v svojem govoru v Moskvi, ne dejanskim naslovnikom. Šele ko se je Clinton Američanom opravičil v Ameriki, s solzami v očeh in mehkim glasom, je bilo njegovo opravičilo sprejeto.

- Robin Tolmach LAKOFF, 2001: Nine Ways of Looking at Apologies: The Necessity for Interdisciplinary Theory and method in Discourse Analysis. *The handbook of discourse analysis*. Ur. Deborah Schiffrin, Deborah Tannen, Heidi E. Hamilton. Oxford: Blackwell. 199–214.
- Deborah SCHIFFRIN, 1994: *Discourse markers*. Cambridge, New York, Oakleigh: Cambridge University Press.
- 1995: *Approaches to Discourse*. Oxford (UK), Cambridge (USA): Blackwell.
- Michael STUBBS, 1983: *Discourse Analysis. [The Sociolinguistic Analysis of Natural Language.]* Oxford.
- Stanislav ŠKRABEC, 1994: *Jezikoslovna dela 1*. Ur. Jože Toporišič. Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica.
- 1995: *Jezikoslovna dela 3*. Ur. Jože Toporišič. Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica.
- Jože TOPORIŠIČ, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.
- Darinka VERDONIK, 2006: Mhm, ja, no, dobro, glejte, eee ...: diskurzivni označevalci v telefonskih pogovorih. *JiS* 51/2. 19–36.
- Jef VERSCHUEREN, 2000: *Razumeti pragmatiko*. Ljubljana: Založba *cf.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 1968: Kdaj opravičiti in kdaj opravičiti. *Gospodarski vestnik*. 6. 12. 1968. Let. 17. 4.
- 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje. Govorica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Anna WIERZBICKA, 2004: *Semantics. Primes and universals*. Ponatis. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Andreja ŽELE, 2008: *Vezljivostni slovar slovenskih glagolov*. Ljubljana ZRC, ZRC SAZU.

SUMMARY

Apologizing is a multi-functional dialogic act that psychologically burdens both the speaker and the addressee, since the message works as an apology only in a particular arrangement of subjective and objective circumstances important for communication, in which the participants' readiness to apologize and to accept what was said and/or done as an apology is particularly important. Thus it is not surprising that the participants, to achieve their goal, make use of numerous opportunities – as offered by communicative circumstances and language – from entirely canonical to very unclear indirect ones. This dynamic in the relationship between form and function must be applied to the analysis of individual examples. Here it becomes clear that the regret expressed with *Žal mi je, da p* 'I am sorry that ...' / *Ne zameri, da p* 'Don't be angry that ...' really has a phatic function, while *oprosti/oprostate* 'Excuse me' ali *opravičujem se* 'I apologize' express the author's request for forgiveness, i.e., they explicitly name the act currently performed by the author, i.e., s/he is apologizing, since s/he demands/wants/expects/desires/asks that s/he be forgiven for what s/he has done, hence this involves exhortative and performative functions. The request for forgiveness is less clearly expressed when the participants do not know each other and the author uses, instead of the aforementioned verbs, the interjection *pardon*. This can mean 'I apologize for ...' or 'I regret ...'. This way the speaker only satisfies the addressee's predicted expectations for politeness, which brings us back to the beginning: if the addressee is prepared to understand what was said and/or done as an apology, the act can be forgiven.